

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Андрій СТАРОДУБ

ВСЕУКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКОВНА РАДА: ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД ТА ОБСТАВИНИ ПРИПИНЕННЯ УЧАСТІ В РОБОТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СОБОРУ 1918 РОКУ

Стаття присвячена проблемі визначення складу учасників тимчасової Всеукраїнської православної церковної ради. На основі архівних джерел реконструйовано список членів Ради, виключених зі складу Всеукраїнського Собору влітку 1918 року.

Ключові слова: Всеукраїнська православна церковна рада, Всеукраїнський Собор 1918 року.

Попри те, що українському національному церковному рухові 1917–1921 років присвячено чималу кількість спеціальних розвідок, багато його аспектів залишилися поза «зоною уваги» дослідників. Серед іншого, малодослідженою є діяльність тимчасової Всеукраїнської православної церковної Ради (ВПЦР) 1917–1918 років – організації, що була створена для скликання Всеукраїнського православного Собору 1918 року. Багато в чому це обумовлено відносною «бідністю» джерельної бази – відомі на даний момент документи дозволяють лише в загальних рисах відтворити обставини її заснування, механізми приєднання до неї конкретних осіб та особливості взаємин між ними. Збереглися лише окремі протоколи засідань ВПЦР, декілька відозв, а також два випуски газети «Вісті Всеукраїнського православного Собору», що, фактично, був друкованим органом Ради¹. Інформація, що міститься у спогадах членів ВПЦР², лише незначною мірою доповнює дані з інших джерел, до того ж, не завжди може бути перевірена за їх допомогою³.

У пропонованій публікації ми спробуємо встановити, яким був персональний склад учасників ВПЦР, а також відтворити обставини, за яких їх було усунуто від участі в роботі Всеукраїнського Собору 1918 року.

Дослідження базується на документах з канцелярії Собору, зокрема – заявах окремих членів Ради та їхніх опонентів, зафіксованих у протоколах пленарних засідань⁴.

Тимчасову Всеукраїнську православну церковну раду було створено 23 листопада (6 грудня) 1917 року на спільному засіданні ініціативного комітету по скликанню Собору та Братства Воскресіння Христа. Метою Ради було оголошено скликання Всеукраїнського православного церковного Собору. Місцевий єпископат та проросійські організації всіляко опирались самій ідеї проведення такого зібрання, однак після низки переговорів, поїздки представників Ради до новообраного Патріарха, візиту до Києва «посольства» від Всеросійського Собору тощо було досягнуто принципової згоди щодо проведення Собору в Києві⁵.

Серед питань, що узгоджувались напередодні скликання, була й проблема забезпечення представництва на ньому ВПЦР. Відповідно до початкових домовленостей з єпископатом Рада мала взяти участь у Всеукраїнському Соборі у повному складі. Наскільки можна судити з численних згадок у пресі, максимальна кількість членів Ради сягала 66 осіб. Проте, опоненти підкреслювали, що «в числе 66 членов Церковной Рады, неизвестно кем и как избранных, находятся лица, которые по каноническим правилам не могут быть членами духовного собора, а именно женщины, лица, лишены духовного сана, и военные чины»⁶.

За їхніми підрахунками, без «несоответствующих» осіб «состав членов Церковной Рады» мав зменшитись «приблизительно до 50 человек». Паралельно висувалась вимога, щоб аналогічну квоту виділили «представителям религиозных и церковных организаций Украины» (насамперед йшлося про «Союз приходских советов города Киева»).

На цьому ж наполягав і представник Патріарха митрополит Платон (Рождественський):

«Работу так называемой Киевской Украинской Церковной Рады в созыве и деяниях Собора я мыслю при непременных:

а) допущению к участию в созыве и деяниях собора и членов от Союза Киевских пастырей, от Киевских приходских советов и от других существующих в Киеве и других городах Украины церковных организаций в равном числе и на одинаковых с церковною Укр[аинскою] Радою правах, согласно заявленному Киевскими церк[овными] организациями в печати желанию в этом смысле;

б) удовлетворение всех членов Рады каноническими требованиями, предъявленными всем членам Собора, особенно в виду появления в

местной печати (Киевлянина за 21 декабря 1917 г. № 280) сообщения о том, что «в числе 66 членов церковной рады, неизвестно кем и как избранных, находятся лица, которые по каноническим правилам не могут быть членами Собора»⁷.

Перший пункт був категорично неприйнятний для ВПЦР. До того ж, вимога, щоб представництво Ради кількісно «урівноважувалось» представництвом Союзу парафіяльних Рад м. Києва, взагалі виглядала абсурдною. Адже церковну Раду мало бути винагороджено за її заслуги в організації скликання Всеукраїнського Собору, аналогічно, як до складу учасників Всеросійського Помісного Собору увійшли члени його Передсоборної Ради. Водночас «Союз приходских советов» активно виступав проти скликання Собору в Києві і навіть надсилав відповідні протести Патріарху та Всеросійському Собору⁸.

Зустрівши опір, посланець Патріарха змінив тактику і запропонував зафіксувати право на членство ВПЦР у такій редакції: «в составе, котором пожелает Собор». Це формулювання було внесено до Статуту Собору⁹.

Наступним кроком, спрямованим на обмеження представництва Ради, було позбавлення архієпископа Алексія (Дородніцина)(почесного голови організації) можливості взяти участь у Соборі. Після того, як владика, пославшись на рішення ВПЦР¹⁰, відмовився прийняти принизливе призначення на місце настоятеля заштатного Бершадського монастиря у Подільській єпархії та поїхати до Москви (для зустрічі з Патріархом), митрополит Платон оголосив, що Дородніцину заборонено у священнослужінні та пригрозив, що усі інші єпископи покинуть засідання у випадку, якщо Алексій з'явиться на Соборі¹¹. Рада, де-факто, прийняла цей ультиматум – принаймні, документи, що засвідчили б протести з цього приводу, нам не відомі.

Ця історія несподівано «виплила» у 1921 році, коли у своїх поясненнях причин, з яких він вагається, чи прийняти запрошення українського духовенства (так званої II-ї ВПЦР) і прибути до Києва, єпископ Антонін (Грановський) нагадав, що Рада не захистила архієпископа Алексія (Дородніцина) у грудні 1917-го. Показово, що у відповіді ВПЦР фактично визнавалося, що владика Алексій був лише «попутником» Церковної Ради¹².

Таким чином, навіть у першій сесії Собору взяли участь далеко не всі члени Ради: зі зрозумілих причин до роботи соборянами не стали жінки (дружини дияконів Корсуновського та Дурдуківського)¹³ та був недопущений архієпископ Алексій. Не вдалося встановити правдивість

повідомлення про наявність серед членів Ради особи, позбавленої духовного сану, однак можна напевно стверджувати, що жоден з екс-священнослужителів не отримував членського білета.

Втім, як свідчать документи, опонентам йшлося не так про дотримання «канонічної чистоти» у персональних випадках, як про повне усунення з Собору ВПЦР як такої, чи, принаймні, максимальне нівелювання її впливу. Сценарій «видавлювання» Ради під час літньої сесії не був «експромтом», а лише втіленням попередніх «наробок» російської партії. Зокрема, ця тема обговорювалася під час засідань Київського єпархіального з'їзду у травні 1918 року. 6 (19) травня професор-протоієрей Федір Титов, зокрема, заявив, що

«Можно надеяться, что в новом своем составе, когда соберутся депутаты от всех украинских епархий, собор совершенно освободится от вредного влияния Рады и даже, быть может, совсем отбросит от своего живого и здорового организма такой болезненный нарост, как Церковная рада. Если же этого не случится, то мы имеем прямое и категорическое предложение представителя патриарха, чтобы в таком случае на украинский церковный Собор были допущены представители от киевских организаций – пастырской и приходской – в равном с церковною радю количестве и на одинаковых с нею правах»¹⁴.

Отже, опоненти Ради розробляли два можливих сценарії «нейтралізації» – через виключення з Собору її членів або завдяки кооптації до його складу активістів проросійських парафіяльних організацій. Наскільки можна судити з їхніх заяв на перших засіданнях Собору, спочатку планувалося добитись саме цього (додаткового представництва). Однак, у підсумку, «технологічно» простішим виявився перший шлях – не в останню чергу й тому, що далеко не все в порядку було з документами ВПЦР.

Як впливає з пояснень члена мандатної комісії священника Миколи Лобова, під час розгляду питання про повноваження ВПЦР з'ясувалось, що, згідно з рішенням самої Ради, членами Собору могли стати тільки ті, хто працював у її складі до 8 (21) грудня 1917 року, тоді як список учасників першої сесії, що отримали мандати членів Всеукраїнського Собору, налічував 58 осіб. На вимогу уточнити цей список представники Ради надали його скорочений варіант, в якому було тільки 46 прізвищ (реконструкцію цього списку див. у Додатку). «Это и есть тот список, по которому прошли на Собор члены Рады»¹⁵ – заявив Лобов. Проте,

додаткове присікливе прочитання цього переліку уможливило виявити інших осіб, котрі, де-юре, не мали право бути делегатами. Найгарячіша дискусія розгорнулася навколо повноважень делегата з Поділля Сергія Беднарівського. Як виявилось, він був кооптований до складу ВПЦР після 8 грудня (відповідне посвідчення було датоване 15 (28) грудня 1917 року). Голова ВПЦР священник Маричев намагався пояснити Собору, що «правило 8 грудня» не поширюється на делегатів з-поза Києва та Київської єпархії. «Требование о избрании делегатов от епархий послано до 8-го числа, а потому все они должны считаться действительными членами, хотя и выбраны после 8-го. Следовательно, должны быть зачислены в число членов Собора»,¹⁶ – заявив він.

Його підтримав священник Поспеловський, який підкреслив, що «членов Рады от епархий пригласили раньше 8-го числа, и хотя выборы произведены позже 8-го числа, но Церковная Рада считала их уже своими членами с известного момента. Во всяком случае этот спорный вопрос должен быть решен вместе с разрешением вопроса о Раде»¹⁷.

Опоненти не визнали за можливе застосовувати подібний підхід. Делегат Бич-Лубенський, зокрема, підкреслив, що «Церковная Рада включена в число членов Собора за работу по созыву Собора, а Беднарівский этой работы не делал». Більшістю голосів 20 червня (3 липня) Сергія Беднарівського було виключено зі складу учасників Собору.

На засіданні 22 червня (5 липня) подібні претензії (відсутність у початкових списках ВПЦР) були висунуті ієромонаху Іоанікію (Соколовському), священникам Вітвицькому та Словачевському, а також мирянам Новицькому та Радзимовському¹⁸. Як і у випадку з Беднарівським, спроби лідерів ВПЦР надати пояснення чи відстрочити розгляд питання були безуспішними – згаданих осіб позбавили мандатів.

Питання про виключення члена ВПЦР Павла Мазюкевича розглядалось окремо¹⁹. Союз парафіяльних рад звертався до єпископату з приводу необхідності усунення з Собору «известного ненавистника православия – П. Мазюкевича» ще до початку роботи II-ї сесії²⁰. Його було звинувачено в публікації статей, зміст яких був несумісний зі званням члена Всеукраїнського Собору (йшлося, насамперед, про образи на адресу вищих ієрархів, зокрема – митрополита Антонія (Храповицького). Секретар Союзу парафіяльних рад м. Києва Дмитро Скринченко навів цитати з двох статей Мазюкевича в «Новій Раді»²¹, в яких непоштиво згадувався київський митрополит.

«Это вещь неслыханная; нигде так не выражаются ни о раввине, ни о ксендзе, ни тем более, о бискупе, как говорят о нашем Архипастыре,

котрого знаєт вся Европа»²², – заявив оратор. Спроби Мазюкевича взяти слово і дати пояснення виявились невдалими – проросійська частина соборян не дозволила йому виступити.

Під час пленарного засідання 18 червня (1 липня) Голова Собору єпископ Пимен (Пегов) зачитав заяву 34-х соборян, які просили, «установив факт авторской принадлежности Павлу Мазюкевичу статей, оглашенных в предыдущем собрании и глубоко возмутивших наше религиозное чувство заключающимися в них оскорблениями православной веры украинского народа, исключить без прений из состава Собора Мазюкевича, как совершенно недостойного быть членом его»²³.

Упереджуючи неминуче виключення, Мазюкевич погодився на добровільне складання повноважень. Він подав Президії Собору заяву наступного змісту:

«Я, Павло Мазюкевич, керуючись виключно бажанням миру церковного та незмінною пошаною до ідеї відродження національної Української Церкви, складаю з себе звання члена Всеукраїнського Православного Церковного Собору духовенства та мирян, про що тією своєю заявою сповіщаю Собор, доводячи й разом до відома українського громадянства та ще раз кличучи останнє на нові шляхи завзятої боротьби за визволення рідної Церкви з московської ганебної неволі»²⁴.

Саме на підставі цієї заяви (а не з причини «антиклерикальної» публіцистичної діяльності) його позбавили мандата. Атмосферу, в якій все це відбувалось, можна уявити на підставі опису самого Павла Мазюкевича:

«Поодинокі члени Собору, з «істино-руського» табору, схоплювалися з місця з явним наміром вчинити міні фізичну образу, і обсипали мене, не зважаючи на те, що я ховав повний спокій, і що залю безпосередньо сполучено з церквою, гидкою і непристойною московською лайкою [...] мені звідусюди загрожують, в разі моєї дальшої участі в Соборі та спробі реабілітуватися, позбавити життя»²⁵.

Таким чином, ще напередодні вирішального голосування на Соборі кількість його учасників, що пройшли за квотою ВПЦР, суттєво скоротилася. Окрім згаданих виключень та добровільного складання мандата, цьому сприяла також і та обставина, що деякі члени Ради не з'явились на Собор – у тому числі й ті, що активно проявили себе під час I-ї сесії (Трохим Голик). Було відмовлено у представництві й її потенційним

«союзникам» – 28-ми делегатам від з'їзду військового духовенства²⁶, представнику Рязанської української військової Ради Харитону Говядовському²⁷ та декільком особам, обраним в грудні 1917 року від військових частин²⁸.

Священик Філіпенко, на засіданні 24 червня (7 липня), аргументуючи необхідність продовження роботи членів ВПЦР на Соборі, апелював, у тому числі й до цієї обставини (нечисленності представників Ради).

«Не все члены Церковной Рады входят в Собор – в настоящее время является около 30 человек, работающих вместе с вами, имеющих задачей только пользу Церкви. И вы должны быть благодарны им, что двери этого храма открыты для освященного Собора. Что скажете вы тем, что открыли вам двери этого храма? Я верю, что Дух Святой подскажет вам верное решение. Согласно положению в Собор входит Церковная Рада в составе, который укажет Собор. Настоящий состав Рады 37 человек я уверен будет утверждён Собором. Это число настолько незначительно по сравнению с общим числом членов, что не представит никакой опасности»²⁹, – заявив він.

Священик Маричів, у свою чергу, пропонував враховувати обставини, за яких було сформовано церковну Раду. На його думку, плутанина зі списками та мандатами, окремі помилкові кроки тощо були неминучими і, само по собі, це не має бути достатньою підставою для зменшення представництва ВПЦР на Соборі.

«Не судить же про Раду по її окремих членах та деяких вчинках; пам'ятайте, який то був тяжкий час, коли починалось нове життя на Україні, коли кожний день мінялись нові політичні ситуації, коли ввести життя неможливо було в які-небудь форми. Всеукраїнський Православний Церковний Собор це наслідки праці Ради і її завдання»³⁰ – нагадав він учасникам Собору.

Проте більшість визнала слушними аргументи архімандрита Веніаміна (Федченкова), який заявив .що «Рада напрасно себе одной ставит в особую заслугу созыв Всеукраинского Православного Церковного Собора. Идея созыва Собора принадлежит разным организациям, и главным образом 3-му войсковому съезду». Ствердивши, що «нет оснований надеяться на совместную работу» з ВПЦР, архімандрит запропонував наступне:

«По отношению нашего Собора к Раде я разбираю три степени:

1) Просить вступить всех членов Рады в Собор.

2) Допустить их.

3) Ограничить.

Но Рада не Предсоборный Совет, что включил в свой состав Московский Собор, и просить её – невозможно.

Нет нужды и допускать – приглашать членов Рады к работе на Соборе, ибо мы видим, к какой смуте ведёт их здешнее присутствие.

Самое справедливое приравнять Раду к какому-нибудь почтенному учреждению, вроде Киевской Академии. И так как от Академии вошли на Собор три представителя, то я это число – три – предлагаю приложить и к общему числу членов Рады на Соборе»³¹.

Питання про подальше членство представників Ради було проголошоване у три етапи. Спочатку голосувалось питання «Оставить ли бывшую Церковную Раду в составе Собора в полном составе, или ограничить её в числе?». За обмеження представництва висловились 198 делегатів, проти – 108, утримались – 9. Потім Голова Собору поставив на голосування питання «Считает ли Собор достаточным представительство Церковной Рады в количестве 3-х или более?». У цьому випадку розподіл голосів був іншим і, ймовірно, більш чітко відобразив «розклад сил» між «українською» та «російською» партіями під час II-ї сесії. За «формулу Веніаміна» (щоб від ВПЦР залишилось тільки три делегати) висловилося 172 соборяни, за те, щоб представництво було чисельнішим – 142 і утрималось 13. Після цього голосування, вже одногосно, Собор постановив, що право обрання 3-х представників належить самій Церковній Раді.

Члени колишньої ВПЦР були заскочені таким рішенням і не спромоглися оперативно задекларувати солідарну позицію. Зокрема, напередодні голосування священник Філіпенко не виключав, що у випадку, коли буде підтримано пропозицію про обмеження представництва, то Рада може погодитись на обрання представників зі свого середовища³². Опосередковано це свідчить про достатньо слабку координацію дій між різними «складовими» даної організації (зрештою – вже не існуючої на той момент). Слід розуміти, що нарада за участі усіх соборян з «групи ВПЦР» відбулася лише після рішення Собору про виключення. На ранковому пленарному засіданні 25 червня (8 липня) отець Маричів оголосив, за однією версією протоколу, що «Рада не може виконати постанову Собору про вибір з її членів лише 3-х осіб на Собор, Рада одмовляється од цієї ласки»³³, за іншою – «Вважаючи постанову Собору 7 липня 1918 р. відносно складу Церковної

ради несправедливою, ми, члени Собору бувшої тимчасової Церковної Ради, заявляємо, що виконувати її вважаємо для себе неможливим»³⁴. Після цього Головуючим був зачитаний список членів ВПЦР з тим, щоб ті, чий прізвища озвучено, вийшли з залу.

Таким чином, ВПЦР покинула Собор у повному складі. У той же час один з членів Ради – професор КДА Федір Міщенко мав право продовжувати працювати на Всеукраїнському Соборі на тій підставі, що він був членом Всеросійського Собору³⁵. Однак Федір Іванович, ймовірно – в знак солідарності з товаришами, цією можливістю не скористався.

Втім, історія з виключенням Міщенка мала й специфічний «підтекст». 24 червня (7 липня), ще до голосування з приводу повноважень Ради, він звернувся до Голови Собору з проханням «на основани 69 статьи Устава покорнейше разрешить мне огласить не принятый отделом мой проект основных положений о Высшем Церковном Управлении на Украине доложить Собору»³⁶. Це звернення єпископ Пимен виголосив вже після постанови Собору про виключення членів ВПЦР, що й дозволило відхилити його з формальної причини (єпископ Прокопій (Титов) заявив, що «быть может завтра профессор Мищенко, как член Церковной Рады и не будет членом Собора, а потому нельзя сегодня решить этого вопроса»³⁷).

Судячи з зафіксованої в протоколі гарячкової реакції з боку архієпископа Євлогія та архімандрита Веніаміна на спробу Міщенка взяти слово, а також дивних «розбіжностей» у викладені цього епізоду у версії протоколу засідання, складеної Секретаріатом Собору³⁸ та канцеляристами Міністерства сповідань, «російська» партія Собору поспішала з усуненням членів ВПЦР насамперед тому, щоб не допустити винесення на обговорення альтернативних проектів «Положення про вище церковне управління православної церкви в Україні». Відомо, зокрема, про існування ще одного (окрім авторства Федора Міщенка³⁹) такого проекту – протоієрея Василя Липківського⁴⁰).

Усунення з Собору ініціаторів його скликання, згуртованих у Всеукраїнській православної церковній раді, стало можливим, насамперед, внаслідок початкових стратегічних прорахунків лідерів цієї організації, відсутності координації між різними групами духовенства та мирян, що увійшли до її складу. Умовна «хронологічна межа планування» ВПЦР була дуже короткою, про можливі далекосяжні наслідки тих чи інших компромісів з єпископатом ніхто не задумувався. Зрештою, у випадку, якби «кавалерійським насकोком» вдалося вирішити основне питання, задля якого скликався Всеукраїнський Собор, і оголосити автокефалію, всілякі формальні невідповідності втратили б будь-яке значення. А от узгодженого

плану дій на випадок «форс-мажорних» обставин просто не існувало. Такий підхід різко контрастував з продуманими «багатоходівками» єпископату, головним автором яких вважається посланець Патріарха митрополит Платон. Немає підстав припускати, що владика у грудні 1917 року передбачив розвиток ситуації (насамперед – політичної) більш ніж на півроку вперед. Проте зрозуміло, що ще під час підготовки до скликання Собору митрополит враховував, що події можуть розвиватись за декількома «сценаріями», а отже, що у «російської» партії можуть у будь-який момент з'явитись можливості для повного опанування ситуації.

ДОДАТОК

Список членів тимчасової Всеукраїнської православної церковної Ради, виключених зі складу учасників Всеукраїнського Собору 1918-го року під час його II-й сесії

У своєму виступі на Соборі 24 червня (7 липня) 1918 року Голова ради священик Олександр Маричів так описав особливості формування та персональний склад тимчасової ВПЦР: «Скажу ще про те, з кого слагалась Рада. Слагалась вона з представників від військових частин, військового та міського духовенства, з професури, різних діячів і т[аке] і[нше]. Всякий йшов до нас і ми приймали, хто тільки хотів нам допомогти. Підготовча праця Ради проводилась не тільки з боку організаційного, але ж і по підготовці наукового матеріалу для Собору. Були складені наукові комісії з добродіїв професорів, які підготували матеріал по питанням, які вимагало сучасне церковне життя. Були в Раді і жінки, але ж вони тільки допомагали загальній праці. Коли з'їхався Собор, то в його увійшла і Рада в кількості 47 чоловік, і з того часу вона припинила свою діяльність»⁴¹. Список, складений на підставі переліку виключених з Собору 18 червня (1 липня), 20 червня (3 липня), 25 червня (8 липня) 1918 року⁴², хоча і не охоплює повний склад Ради⁴³, однак може бути ілюстрацією до наведеного вище опису. Серед членів ВПЦР дійсно можна виокремити декілька груп: представники українського київського духовенства (протоієреї Липківський та Шараївський, священики Філіпенко та Тарнавський, диякон Дурдуківський), ліберально налаштовані професори Київської духовної академії (Екземплярський, Кудрявцев, Міщенко), військові священики (капелани) (Капралов, Маричів, Маринич, Пашевський), кадрові військові (Голик, Новіцький, Цівчинський). Щодо розбіжності між зафіксованою в протоколах соборних засідань кількістю виключених членів Ради (46 осіб)

і названою о. Маричевим (47), то вона може бути пояснена тим, що, з невідомих причин, до списку виключених не потрапив лаврський ієродиякон Порфирій. Незрозумілою є і ситуація, що склалась відносно іншого ченця – ієромонаха Іоанікія (Соколовського): попри виключення його ім'я фіксується у списках учасників III-ї (осінньої) сесії.

1. Беднарівський Сергій
2. Богданов Степан Степанович
3. Боряковський Микола Григорович
4. Вітвицький Олімпій
5. Вітковський
6. Гамаліїв Пилип Миколайович
7. Гапанович Петро Іванович, протоієрей
8. Говядовський Харитон Федорович
9. Голик Трохим Никифорович, прапорщик
10. Гримальський Яків Кирилович
11. Діяковський Михайло, священник
12. Дурдуківський Іван Федорович, священник
13. Дурдуківський Олександр Федорович, диякон
14. Євстафійєв Михайло Михайлович
15. Екземплярський Василь Ілліч, професор
16. Іоанікій (Соколовський), ієромонах
17. Капралов Євген Зотикович, протоієрей
18. Корсуновський Павло Григорович, диякон
19. Крамаренко Никифор Іванович
20. Кудрявцев Петро Павлович, професор
21. Липківський Василь Костянтинівич, протоієрей
22. Мазюкевич Павло Олексійович
23. Маринич Микола, священник
24. Маричів Олександр Михайлович, священник
25. Мельник Павло Степанович
26. Міщенко Федір Іванович, професор
27. Новицький Ігор Валентинович, генерал-майор
28. Пащевський Павло Григорович, священник
29. Петрушевський Іван, диякон
30. Побідоносцев Олександр
31. Поспеловський Федір Іванович, священник
32. Порфирій, ієродиякон
33. Радзімовський В.В.

34. Сікорський Петро Дмитрович
35. Словачевський Микола, священик
36. Соколов Никанор Дмитрович
37. Старовойтенко Павло, священик
38. Стешенко Костянтин Костянтинович, протоієрей
39. Тарнавський Петро Іванович, священик
40. Філіпенко Сергій Миколайович, священик
41. Хідченко Кирило Григорович
42. Ходзицький Олександр Георгійович
43. Цівчинський Володимир Миколайович, полковник
44. Чепурковський Антон
45. Шараєвський Нестор Андрійович, протоієрей
46. Шпачинський Микола Амвросійович
47. Янченко Петро Леонтійович

1. «Вісті Всеукраїнського православного Собору». – №1 (28 грудня 1917 (10 січня 1918 року)) та №2 (31 грудня 1917 (13 січня 1918 року)).
2. Кудрявцев П. К истории созыва Всеукраинского Церковного Собора (ответ на статью в «Нашей Родине» 15/28 октября) //Слово. – 1918. – № 25; Корсуновський П., отець. Церковний рух на Україні в перші роки революції (спомини сучасника) // Дніпро (Трентон; Нью-Йорк). 1925. – №№18, 21–28, 30; 1926. – №6.; Пашевський П., протопресвітер. Участь українського військового духовенства в боротьбі за визволення України //Церква і нарід. – 1936. – №10.
3. Детальніше див.: Стародуб А. Всеукраїнський православний церковний Собор: огляд джерел. – К., 2010. – С.25 – 33.
4. Про організацію та діяльність ВПЦР у листопаді–грудні 1917 року див.: Ульяновський В. Церква в Українській державі 1917–1920 рр. Доба Центральної Ради. – К.: Либідь, 1997; Петрушко В. Всеукраинский православный церковный Собор 1918 года: возникновение идеи и подготовка к проведению //XV Ежегодная Богословская конференция Православного Свято-Тихоновского Гуманитарного Университета: материалы. – Т. 1. – М.: ПСТГУ, 2005. – С. 280 – 286.
5. Відтворення перебігу цих подій на Соборі див.: Ульяновський В. Церква в Українській державі 1917 – 1920 рр. Доба Гетьманату Павла Скоропадського. – К.: Либідь, 1997. – С.273 – 281.
6. Т. Соборные дела в Украине// Киевлянин. – 1917. – № 280.
7. Российский государственный исторический архив (РГИА). – Ф.833. – Оп.1. – Спр.62. – Л.2–4.
8. Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ). – Ф.3431. – Оп.1. – Д.251. – Л.28.
9. Устав Країнного Собору / Устав Поместного Собора. – К.: Тип. Киево-Печерской Лавры, 1918. – С.2.

10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 1071. – Оп 1. – Спр.68. – Арк. 70зв.
11. Стародуб А. Архієпископ Олексій і український церковний рух (1917 – 1919 рр.) // Київська старовина. – 1999. – №5. – С.115.
12. Про листування II-ї ВПЦР з єпископом Антоніном (Грановським) див.: Пилявець Л. Преловська І. УАПЦ на шляху до власної ієрархії. // Пам'ять століть. – 1998. – № 2. – С. 69 – 90; Стародуб А. Боротьба за церковну самостійність 1917-1921 років та участь в ній єпископів-українців // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – К., 1998. – Т. 3. – С.565 – 566.
13. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДІАК України). – Ф. 167. – Оп.1. – Спр.798. – Арк.12; Корсуновський П., отець. Церковний рух на Україні в перші роки революції (спомини сучасника) // Дніпро (Трентон, Нью-Йорк). – 1925. – №28. – С.3.
14. ЦДІАК України. – Ф. 167. – Оп.1. – Спр.798. – Арк. 27.
15. ЦДАВО України. – Ф. 1071. – Оп.1. – Спр.68. – Арк.119 – 120.
16. Там само. – Арк. 86.
17. Там само. – Арк. 85.
18. Там само. – Арк. 86зв; Спр. 220. – Арк.32.
19. Про погляди та діяльність Павла Мазюкевича див.: Ігнатуша О. «Наш храм зруйновано і вітварі розбито...». Павло Мазюкевич : грані таланту та поклик серця // Київська старовина. – 2008. – №4. – С.151– 168.
20. ЦДАВО України. – Ф. 1071. – Оп 1. – Спр. 120. – Арк. 4.
21. Павло Мазюкевич часто публікувався на сторінках «Нової Ради», висловлюючи критичне ставлення до діяльності єпископату. Див. напр.: Мазюкевич П. Церква-домовина // Нова Рада. – 1918. – № 16; Його ж. До ліквідації українського православного церковного руху// Нова Рада. – 1918. – №94.
22. ЦДАВО України. – Ф. 1071. – Оп 1. – Спр. 68. – Арк. 70-70зв.
23. Там само. – Арк. 72.
24. Там само. – Арк. 73.
25. Там само. – Арк. 74.
26. Там само. – Арк.59, 59зв.
27. Там само. – Спр.220. – Арк.24.
28. Собор визнав право на представництво військового духовенства, але воно поширювалося лише на тих осіб «духовного відомства, що служать у військових частинах, які існують» (ЦДАВО України. – Ф. 1071. – Оп.1. – Спр.220. – Арк.39).
29. ЦДАВО України. – Ф. 1071. – Оп.1. – Спр.68. – Арк.131.
30. Там само. – Спр.68. – Арк.43.
31. Там само. – Спр.68. – Арк. 124; Спр.220. – Арк.43 – 44.
32. Там само. – Спр.68. – Арк.131.
33. Там само. – Спр.220. – Арк.59.
34. Там само. – Спр.68. – Арк.135.
35. Священный Собор Православной Российской Церкви 1917 – 1918 гг. Обзор Деяний. Первая сессия. – М., Изд-во Крутиц. подворья: О-во любителей церков. истории, 2002. – С.333.
36. ЦДАВО України. – Ф. 1071. – Оп.1. – Спр.220. – Арк.44 зв.

37. Там само. – Спр.68. – Арк.133 – 134.
38. У ньому жодним словом не згадується про те, з якого питання хотів висловитись професор (ЦДАВО України. – Ф. 1071. – Оп.1. – Спр.68. – Арк. 134).
39. Під час роботи III-ї сесії Собору професор Міщенко залучався як експерт до роботи Урядової комісії (Всеукраїнський Православний Церковний Собор. Третя сесія //Слово. – 1918. – №35).
40. Текст не зберігся. Загальні підходи до організації церковного управління, на яких, ймовірно, й базувався цей проект, викладено в брошурі: Ліпковський В. Собороправність православної церкви. – К.: Видання «Кирило-Мефодіївського Братства», 1918.
41. ЦДАВО України. – Ф. 1071. – Оп.1. – Спр.68. – Арк.123.
42. Там само. – Спр.219. – Арк.1зв. – 11.
43. Як вже згадувалось, до складу Ради входили ще, як мінімум, три особи, які не були допущені до участі в Соборі (дві жінки та архієпископ Алексій). Принаймні один з членів Ради (Микола Глокке) помер в період між сесіями. Припускаємо, що саме за квотою Ради (для чого потрібне було формальне членство) на Собор потрапили професори Василь Зінківський та Орест Левицький, а також посадовець Генерального Секретаріату Василь Рафальський.

SUMMARY

Andriy Starodub

UKRAINIAN ORTHODOX CHURCH COUNCIL (RADA): PERSONNEL COMPOSITION AND CIRCUMSTANCES OF TERMINATION OF PARTICIPATION IN THE ALL-UKRAINIAN COUNCIL (SOBOR) IN 1918

This article is devoted to the problem of determining the composition of members of the Ukrainian interim Orthodox Church Council Church. Based on archival sources reconstructed members list, excluded from the All-Ukrainian Council in summer 1918. Keywords: Ukrainian Orthodox Church Council, 1918 All-Ukrainian Council (Sobor).